

Eindexamenleerling Esra (foto: Holger Klöckner).

Enkele feiten

De Anna Freud Schule is een Duitse middelbare school. Het is een *Realschule* (vergelijkbaar met havo) en *Gymnasixum* (vergelijkbaar met vwo). Het is de enige school in Duitsland die vwo aanbiedt voor chronisch zieken en gehandicapte jongeren. Er zijn momenteel 290 leerlingen, de meeste komen uit de regio Keulen, maar er is een internaat voor leerlingen die van verder komen. Er zijn 115 personeelsleden: 70 leraren, de rest is verplegend personeel, ergo-, fysio- en psychotherapeut, kok, administratief personeel, lid van de

technische dienst of vrijwilliger. Op deze school zijn er in het curriculum uren voor muziek en beeldende kunstvakken gereserveerd. Daarnaast biedt de school projecten aan waar de leerlingen zich voor kunnen opgeven: film, theater, kunst of instrumentale lessen. Ook zijn er tal van ad-hoc kunstprojecten. Op de Anna Freud Schule werken acht vakleerkrachten cultuur: muziek, beeldende kunst en fotografie. In een later stadium wil de school aandacht schenken aan sport en natuur & wetenschap.

In de beperking toont zich de meester

Meteen al bij de eerste ronde van de Kinder Zum Olymp-wedstrijd voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel, viel de Anna Freud Schule in de prijzen. Ondanks allerlei fysieke en financiële beperkingen overtuigde deze school het meest, in heel Duitsland. Want waar een overtuiging is, blijkt een weg.

De Anna Freud Schule is een middelbare school aan de rand van Keulen. Iedere ochtend en avond staat er een lange file van busjes: het is een dagschool voor gehandicapte en /of chronisch zieke kinderen uit de wijde omgeving. De leerlingen kunnen er verschillende schooltypen volgen, vergelijkbaar met de Nederlandse havo, het atheneum en gymnasium. Volgens de jury die de prijs aan de Anna Freud Schule toekende, was de stemming de voorgaande jaren nogal aarzelend. Zouden leerlingen met een handicap of chronische ziekte wel op hoog cultureel niveau kunnen presteren? "Maar er heeft zich een radicale omslag voltrokken", concludeert de jury. "Een spastisch iemand ziet er misschien niet slim uit, maar heeft evenveel kans het te zijn als u of ik", is de overtuiging van rector.

Rotsvast vertrouwen

De jury wijst de geroemde omslag toe aan het werk van de *Oberstudiendirector* Ludwig Gehlen, de rector van de school. Hij blijkt een rotsvast vertrouwen te hebben in de kracht die een actief cultureel leven leerlingen schenkt, zo blijkt uit een bezoek aan de school op een regenachtige woensdag in januari.

Wandelend door het ingewikkelde gangenstelsel van het witbetonnen schoolgebouw uit de jaren zeventig, vertelt de rector wat hem drijft en dreef toen hij acht jaar geleden die functie aanvaardde. Van huis uit is hij filosofieleraar en bovendien een groot muzikliefhebber. "Ik werkte al enige tijd als leraar op deze school en was ervan overtuigd dat culturele *Bildung* van hoog niveau mogelijk moest zijn: in uitvoerend en in esthetisch opzicht. Sterker nog, dat het zelfbewustzijn van de leerlingen daarbij toe zou nemen en helpen beter te presteren in andere vakken. Daarom vond ik culturele ontplooiing vanzelfsprekend op de Anna Freud Schule."

Het spreekt dan ook voor zich dat de missie van de school is: 'de hele persoonlijkheid van de leerlingen optimaal te ontwikkelen, in alle facetten; cognitieve, emotionele en lichamelijke'. "Op mijn vorige school, een gymnasium, had ik nooit rector willen worden, hier wel! Hier kon ik wat nieuws opbouwen", vindt Gehlen. "Er moest toch meer mogelijk zijn dan asbakken maken." Na zijn aantreden heeft Gehlen de school genoemd naar psychoanalytica Anna Freud die het psychoanalytische werk van haar vader voortzette, maar dan bij -in de

Tweede Wereldoorlog - getraumatiseerde kinderen. "Veel van de leerlingen op onze school zijn ook getraumatiseerd", weet Gehlen, "een ongeluk, lange ziekenhuisopnames. We pinken hier regelmatig een traantje weg!"

Toch is enige aarzeling over de capaciteiten en mogelijkheden van gehandicapte scholieren Gehlen vreemd. Om aan te tonen hoe misplaatst die is, vertelt hij over een spastische jongen die in het orkest zat dat Gehlen dirigeerde. De jongen bespeelde het slagwerk. Met een stok aan zijn arm gebonden, kreeg de jongen het voor elkaar om steeds op het juiste moment in de maat op de bekkens te slaan. "Eigenlijk moeten de bekkens na de laatste noot gedempt worden. Ik had ze dat uitgelegd, maar omdat hij dat niet kon, hoefde dat niet. Daarna speelden we het stuk nog eens. Na de laatste noot waren de bekkens toch stil: de jongen had het opgelost door zijn hoofd op de bekkens te leggen! Dat was zo'n mooi moment, zo een waar het allemaal om gaat!"

Klinkende school

Om de missie van de school te laten slagen, krijgen docenten alle steun en ruimte van Gehlen. "Maar ik vraag óók wat van ze terug!" benadrukt hij. Zoals aan Jan Seelbach toen hij vijf jaar geleden als muzikleraar aantrad. Gehlen gaf hem de opdracht mee om in vijf jaar tijd van de Anna Freud Schule een 'klinkende school' te maken.

Seelbach in zijn klaslokaal: "Ik ben begonnen een jaarlijkse musical te organiseren waaraan zoveel mogelijk leerlingen mee kunnen doen." Hij wijst op een hele trits musicalposters aan de muur. "Vervolgens heb ik het muzieklokaal goed ingericht, zodat iedereen, ongeacht zijn handicap, muziek kan maken. En ik ben iedere woensdag in de pauze met het lerarenkoor in aula gaan zingen." Seelbach valt het op dat de combinatie van kunstvakdocenten enerzijds, en de verplegers, psychologen of therapeuten anderzijds, een heel vruchtbare is. "Zo leren de leerlingen van kunstdocenten hun grenzen te verleggen, de verpleging en therapeuten ondersteunen en stimuleren hen juist."

Het experiment wordt niet geschuwd op de Anna Freud Schule. Zoals het schaduwspelproject van vorig jaar: een verpleegster, een vakleerkracht speciaal onderwijs, een docent beeldende kunst en fotografe Marita

"Ik ben benieuwd of de kunstacademie mij toelaat of niet. Ik ben in ieder geval zeker dat ik doorga met dingen te maken, te creëren. Leven zonder kunst is onmogelijk voor mij, het is net als zuurstof."

Eindexamenleerling Esra van de Anna Freud Schule

Eindexamenleerling Esra (foto: Holger Klöckner).

Opracht: hoe kun je in beeld laten zien dat iemand bij je hoort (foto: Corina Morar, Anna Freud Schule).

Schnorbach wilden graag zonder vooropgesteld plan met de kinderen experimenteren met cultuur. Ieder vanuit zijn discipline.

“We gaven ze een eerste aanzet en het enige wat we deden was goed begeleiden wat er vervolgens gebeurde”, vertelt verpleegster Christine Zingler. “We hebben afgesproken dat je elkaar niet zou uitlachen en met respect zou behandelen. We begonnen met klankschalen, ontdekten die en lieten ze ook resoneren op hun lichaam. Gehandicapt of niet, voor iedereen een onbekend en bijzonder gevoel. Hun eerste reactie daarop hebben we weer verwerkt in een volgende stap: bewegings- en improvisatieoefeningen. Uiteindelijk leidde dit tot een schaduwspel met foto's, film en muziek. Het doek waarachter de leerlingen zich in dit spel bevonden, gaf hen extra bescherming. Zo durfden ze uiteindelijk veel meer van zichzelf te laten zien.” Zingler heeft voorheen in een ziekenhuis als verpleegster gewerkt. In de rust- annex verpleegruimte van de school vertelt ze: “Dit is zo anders. Er gebeuren zulke bijzondere dingen hier! Leerlingen komen op die manier uit hun kleine wereldje. Als ze hier klaar zijn hebben ze een fundament onder hun persoonlijkheid.”

Jarenlang lobbyen

In statusgevoelig Duitsland geeft de titel van *Oberstudiendirector*, die nog uit de Pruisische tijd stamt, Gehlen alle vrijheid om zijn overtuigingen in de praktijk te brengen. “Als er reguliere lessen voor opgeofferd moeten worden, dan moet dat maar. Maar een cultuurbudget? Dat heb ik niet. Het personeel wordt van overheidswege betaald en mijn budget is bedoeld om wc-papier, schoolmaterialen en -meubilair van te kopen. En dat is nog aardig passen en meten aan het einde van het jaar. We hebben een fonds waarin ouders, sponsors

“De combinatie van verplegend personeel en kunstvakdocenten is een heel vruchtbare.”

Jan Seelbach, muziekdocent van de Anna Freud Schule

en donateurs geld storten. In de afgelopen zes jaar is er ongeveer 2,5 ton in dat fonds omgegaan. Voor iedere culturele activiteit die we willen ondernemen, moeten we dus zelf financiering zoeken.”

Dat Gehlen en zijn mensen daar wonderwel in slagen blijkt bij een rondgang door de school. Gehlen wijst op de banieren die leerlingen hebben gemaakt met Aziatische kunstenaars uit China en Japan. Dit was op uitnodiging van het Aziatisch museum uit Keulen. “Op het schilderij in de kantine zie je leerlingen bij een bier-tap staan. Die bierbrouwer sponsort ons jaarlijkse kerstmaail. Voor het rolstoeltoegankelijke podium dat we twee jaar geleden kregen, heb ik vier jaar gelobbyd.”

Samenwerkingpartners

“Vergeet niet dat onze scholieren door hun ziekte of handicap vaak na een lange schooldag geen tijd of energie meer hebben om zelf iets te ondernemen. Alles moet hier dus onder schooltijd gebeuren!”, vertelt bibliothecaresse Inge Kahlix in haar ruime bibliotheek. “Ik let er goed op dat deze boekenverzameling geen archief wordt van afdankertjes. Ik wil een actuele, goede bibliotheek.”

Regelmatig nodigt ze schrijvers of andere beroemdheden uit om in haar bibliotheek een lezing te geven. “Ik ben alle lezingen en feestjes in boekhandels afgelopen om deze mensen te ontmoeten en uit te nodigen. Ik kan ze geen geld bieden, maar wel een goede pers natuurlijk.”

De school heeft enkele vaste samenwerkingspartners zoals het initiatief ‘Rhapsody in school’ van pianist Lars Vogt. Hij bezoekt, samen met andere musici, vele scholen, van primair onderwijs tot en met gymnasium. Hij geeft er concerten en voert gesprekken met kinderen over muziek. “Het eerste -emotionele- contact met mu-

“Er moest toch meer mogelijk zijn dan asbakken maken!”

Ludwig Gehlen, rector van de Anna Freud Schule

Vorstudie voor een groot gezamenlijk te maken kunstwerk (foto: Corina Morar, Anna Freud Schule).

Leerling Marvin Ziefuß (foto: Holger Klöckner).

ziek moet op school gelegd worden, nu in onze tijd dat contact steeds minder van huis uit ontstaat”, is Vogts overtuiging. “Het is misschien een druppel op een gloeiende plaat, maar ook wanneer maar enkele kinderen hun liefde voor klassieke muziek ontdekken, heeft het zin gehad!”

Velen vinden dat het zin heeft wat hij doet, want in dezelfde periode waarin de Anna Freud Schule haar prijs won, werd Vogt onderscheiden voor zijn verdienste voor het muziekonderwijs. Naast dergelijke kant-en-klare projecten ontwikkelt de school ook eigen projecten in school met kunstenaars zoals Marita Schnorbach. Veel culturele activiteiten vinden plaats in de school, omdat niet alle leerlingen even mobiel zijn. Toch probeert de school ook met de leerlingen op pad te gaan, bijvoorbeeld bij de tournee van de musical of het project met het Aziatisch Museum. Een gesponsord busje staat ze daarbij ter beschikking. Naast vaste samenwerkingspartners wil Gehlen bewust ook losse samenwerkingsverbanden: “Dat is beter voor de marketing van de school, dat levert meer geld en naamsbekendheid op.”

Morele erkenning

Van de vijfduizend euro, de prijs voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel, kocht de Anna Freud Schule een camera. Maar het belangrijkste is de morele erkenning van het cultureel engagement. Het engagement dat eerst is overgeslagen van de rector naar zijn personeel en nu ook naar de leerlingen. Bijvoorbeeld naar Linda en Esra.

Of Linda vrijer is gaan denken op deze school die als motto heeft Gedanken sind frei? “Ik heb nu veel meer mogelijkheden me uit te drukken!” zegt ze lachend. Samen met de 20 andere leerlingen uit de VWO-

“Als ze hier klaar zijn hebben ze een fundament onder hun persoonlijkheid.”

Christine Zingler, verpleegster op de Anna Freud Schule

eindexamenklas hebben ze straks zin in een eindexamenfeest. Om dat te kunnen bekostigen, organiseren ze komende week een kleinkunstavond met een avondvullend programma. “Volwassenen betalen tien euro, scholieren zes”, legt ze uit. Zij doet mee aan een toneelstuk en haar vriendin Esra heeft een video-installatie gemaakt.

Na haar eindexamen wil Esra graag naar de kunstacademie. De Turkse jonge vrouw laat haar portfolio zien met een prachtige portrettekening van de schrijver Thomas Bernhard en schilderijen geïnspireerd op Van Gogh. Esra is spastisch en tekent met haar voeten. “Ik ben benieuwd of de kunstacademie mij toelaat of niet. Ik ben er in ieder geval zeker van dat ik doorga met dingen maken, te creëren. Leven zonder kunst is onmogelijk voor mij, het is net als zuurstof”, vertelt Esra later via de mail. Want praten is vanwege haar spasme een hele opgave.

Meer informatie

- Anna Freud Schule www.anna-freud-schule.de
- Rhapsody in school www.rhapsody-in-school.de
- Kinder Zum Olymp wedstrijd www.kinderzumolymp.de
Een landelijke cultuurwedstrijd voor scholen in allerlei verschillende kunstdisciplines. Dit jaar is er voor het eerst de categorie voor de school met het overtuigendste cultuurprofiel aan toegevoegd. Beschermheer van de wedstrijd is de Bondspresident Christian Wulff. En de Deutsche Bank Stiftung financiert het.

Op Cultuurplein staan nog veel meer schoolportretten. Wilt u meer lezen cultuuronderwijs in het speciaal onderwijs? U vindt eerder verschenen artikelen op Cultuurplein

www.cultuurplein.nl/bulletin